
⁴⁷ *Idem*, 1854, 146-147.

⁴⁸ *Idem*, 1854, Bijlage B, 39-70, in het bijzonder de blz 45-46. Zie ook Meezenbroek, *Geschiedenis*, 69-73. Voor de beschrijving van het werk van de bijbelcommissie kon Meezenbroek putten uit originele bescheiden, die hij van Acquoy ter inzage had gekregen. In het archief van de NHK zijn onder de nummers 966-970 enkele stukken over de bijbelvertaling samengebracht. Daarbij als nr 966 stukken van de bijbelcommissie. In het archief van Acquoy bevindt zich tegenwoordig niets meer over de bijbelvertaling. In het archief van de NHK, bij de *Geschreven Handelingen* ASC voor 1855 trof ik een verslag van de bijbelcommissie aan. Ook verslagen uit later jaren zijn in dit archief bewaard gebleven.

⁴⁹ Eerder al publiceerde Da Costa zijn bezwaren in *Bedenkingen tegen het synodale plan eener nieuwe Nederduitsche vertaling van het Nieuwe Testament* (Amsterdam 1855).

⁵⁰ *De nieuwe bijbelvertaling. Open brief aan de leden der Nederduitsche Hervormde Kerk* (Utrecht 1867).

⁵¹ *Open brief*, 4.

⁵² P. Hofstede de Groot, *Een woord over de vraag: welke zijn de deugden, welke de gebreken der synodale vertaling van het Nieuwe Testament?* (Groningen 1872).

⁵³ Meezenbroek heeft er slechts zes gevonden

⁵⁴ Meezenbroek, *Geschiedenis*, 97. Hij spreekt over

politieke, kerkelijke en sociale verhoudingen. Aan het Koninkrijk van Willem I was in 1842 een einde gekomen. Daarmee kwam een einde aan een periode van betrekkelijke rust en van opbouw. Over de hele linie kwamen kerk en samenleving vanaf die tijd in een stroomversnelling. Het moderniseringsproces zette door, en de eerste contouren van de verzuilde maatschappij begonnen zichtbaar te worden. In de kerkelijke onrust die met dit veranderingsproces gepaard ging, moet de voornaamste reden worden gezien van het mislukken van dit project.

Die kerkelijke onrust hing onder meer samen met het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853. Daarmee werd protestants Nederland onverhoeds gewezen op het feit dat meer dan eenderde van de bevolking niet tot de Nederlandse Hervormde Kerk behoorde. Het protestantse vaderland bleek een mythe, Rome een macht om rekening mee te houden. In die woelige tijden bood de Statenvertaling een laatste houvast. Terwijl de April-beweging nog niet was uitgewoed, besloot de synode over te gaan tot de samenstelling van een nieuwe bijbelvertaling. Dit was op dat moment geen goede beslissing.

Een ander aspect van de nieuwe grondwet was haar meer democratisch karakter. Ook in de kerk waren de sociale en politieke woelingen uit die tijd merkbaar. Er kwam een beweging op gang die meer invloed op de afvaardiging naar de kerkelijke besturen wenste. Dat deze beweging met de herziening van het Algemeen Reglement (1852) niet kreeg wat ze wenste, betekende nog niet het einde ervan.⁵⁶ De kerkelijke massa liet steeds duidelijker merken dat ze er was, maar vond vooralsnog bij de synode weinig gehoor. Dit uitte zich in een langdurige discussie over artikel 23 van het Algemeen Reglement, waarin de invloed van de gemeente en de gemeenteleden beleden werd.⁵⁷ Het heeft 15 jaar geduurd (van 1852 tot 1867) voordat er een aanvaardbare regeling kwam waarin artikel 23 werd uitgewerkt. In die zin mag ook de weigering van de synode om naar bezwaren tegen de bijbelvertaling te luisteren, gezien worden als een reactie op de zich langzaam doorzettende democratische omvorming van de samenleving. De synode wist wat goed voor de kerk was, het kerkvolk werd niet serieus genomen. Deze synodale reactie werd door het 'kopersgedrag' afgestraft.

Het is ook om andere redenen van belang dat we ons realiseren dat de meeste protesten tegen de bijbelvertaling in 1853 en 1854 verschenen. Want het mag niet over het hoofd worden gezien dat het beroep van L.S.P. Meijboom naar Amsterdam (in 1853) en het beroep van J.C. Zaalberg naar Den Haag in 1854 voor grote beroering hebben gezorgd. Meijboom was aanhanger van de Groninger theologie, Zaalberg had te Leiden gestudeerd en mag als modern getypeerd worden.⁵⁸ Een en ander leidde tot een stroom